

Wandelroute Wittevrouwen – Het klooster, de kunst en de gedichten

Lengte: ongeveer 2,5 km

Start- en eindpunt: Wittevrouwenstraat 38

Tekst en foto's (tenzij anders vermeld): Liesbeth Simpelaar

Vooraf: Wittevrouwen vroeger en vanuit de lucht

Vanaf de late Middeleeuwen lag hier al een voorstad, met een paar straatjes bij de Biltstraat. Er waren de buitenplaats Gildestein, een boomgaard, en aan de zuidkant van de Biltstraat het Heilig Kruisgasthuis en het St. Martha-gasthuis voor landlopers (bij de huidige Kruisstraat). Daarnaast kwamen er kwekerijen met hovenierswoningen (hofsteden, zoals de Zandhof, de Bollenhof en de Bickershof).

De Steenstraat, de huidige Biltstraat, werd in de 13de eeuw aangelegd en was één van de eerste bestrate wegen van Nederland. Hij liep vanaf de Wittevrouwenpoort, door de Gildpoort (ter hoogte van het huidige Oorsprongpark) naar De Bilt.

Het gebied tot de Gildpoort was een buitengerecht van de tot 1873 ommuurde stad Utrecht.

Speculatiebouw

Toen vanaf het midden van de 19de eeuw vanwege de de industriële revolutie veel mensen van het platteland naar de stad trokken, werden er woningen gebouwd tussen de Biltsche Grift, de Wittevrouwensingel en de Biltstraat, vooral voor arbeiders. Er was nog weinig bemoeienis van de overheid bij de bouw, waardoor er steegjes ontstonden en slechte huizen werden gebouwd, vooral in de Kapelstraat, de Bekkerstraat, de Gasthuisstraat en de Goedestraat.

Epidemieën waren het gevolg en in 1866 brak de cholera uit, die veel slachtoffers eiste in Wittevrouwen. Vanaf 1880 ging de gemeente meer toezien op de bouw van bredere straten en betere woningen, maar had daar pas sinds de Woningwet van 1901 volledige bevoegdheid toe, en toen was Wittevrouwen al gebouwd.

Elke aannemer die een stuk grond kocht bouwde een serie huizen, vandaar dat de huizen in Wittevrouwen niet allemaal hetzelfde zijn.

Vanuit de lucht

In de VPRO-film *Nederland van boven* is Wittevrouwen vanuit de lucht te zien: het tweede item op <http://wijkkrantwitevrouwen.nl/category/wijkgeschiedenis/page/5/>, vanaf 00:30.

We beginnen de route bij Wittevrouwenstraat 38.

1. Wittevrouwenstraat 38: Wittevrouwenklooster (13de eeuw)

Omdat de buurt Wittevrouwen naar dit klooster is genoemd, beginnen we hier.

Het klooster besloeg het hele gebied tussen de Wittevrouwenstraat, de singel, de Molenstraat en de Plompetorengracht. Het is in de 18de eeuw gesloopt.

Plaat

Ter herinnering aan het klooster hangt aan de zijgevel van Wittevrouwenstraat 38, in het steegje (als je daar bent, kijk uit voor grijpgrage dealers) een plaat met daarop een afbeelding van drie gebrandschilderde ramen. In het midden zie je het Utrechtse icoon Nijntje, dat tegelijkertijd twee kerkramen en de Wittevrouwenbrug voorstelt, en aan weerszijden twee biddende Wittevrouwenzusters. De plaat is gemaakt door de kunstenaars van Oase&Shave in 2021.

Maria Magdalena

De tekst op het plakkaat ernaast vertelt ons dat het klooster hoorde bij de orde van de Norbertinessen. Dat was inderdaad zo sinds de 14de eeuw, maar toen het klooster begin 13de eeuw

werd gesticht hoorde het nog bij de Maria Magdalena-orde, een orde voor bekeerde prostituees. Sinds paus Gregorius Maria Magdalena, die volgeling van Jezus was, in 591 verwarde met een andere bijbelse Magdalena die prostituee was, is Maria Magdalena de patrones voor bekeerde prostituees geweest. Pas in de 20ste eeuw is Maria Magdalena door de katholieken in ere hersteld.

Wittevrouwenzusters

De Magdalenazusters en de Norbertinessen droegen witte kleding, als teken van hun reine, nieuwe leven. Daardoor werd het klooster Wittevrouwenklooster genoemd en de zusters Wittevrouwenzusters. De Norbertinessen waren trouwens voornamelijk vrouwen van stand, die de minder bedeelde zusters het vuile werk lieten doen.

Het Utrechts Archief bewaart oude prenten van het klooster:
https://hetutrechtsarchief.nl/onderzoek/resultaten/archieven?mistart=25&mivast=39&mizig=287&miadt=39&milang=nl&misort=last_mod%7Cdesc&miview=gal&mizk_alle=Wittevrouwenklooster

Je loopt naar het gebouw op nummer 44.

2. Wittevrouwenstraat 44: klok Wittevrouwenpoort (16de eeuw)

Op deze plek heeft vanaf 1230 de Wittevrouwenpoort gestaan, een van de vier poorten die toegang verleenden tot de stad. Rond 1858 is hij gesloopt. Uit die tijd stamt dit gedicht (bron: Wikipedia):

*Die schoone poort werd omgesmeten
Door wuften tijdgeest, niet door tijd;
Mijn vrienden, gij zult niet vergeten
Hoe haar gezicht ons heeft verblijd,
Zoo vaak wij weer naar Utrecht togen
Als academieburgers zaam,
Dan kwam ze als zegeboog voor oogen
Met haar jonkvrouwelijke naam.*

Van de poort is alleen de klok uit de 16de eeuw overgebleven, die in het torentje van nummer 44 hangt. Dat neoclassicistische gebouw is rijksmonument. Er zit nu een advocatenkantoor.

Van de Wittevrouwenpoort zijn oude prenten te zien in het Utrechts Archief:

<https://hetutrechtsarchief.nl/beeldmateriaal/?q=Wittevrouwenpoort&mode=gallery&view=horizontal&page=1&reverse=0>

Je steekt de brug en de weg over en loopt de Biltstraat in. Je houdt de stoep aan de linkerkant aan. Nu ben je in Wittevrouwen.

3. Biltstraat 4: voormalig zwembad Ozebi (1919)

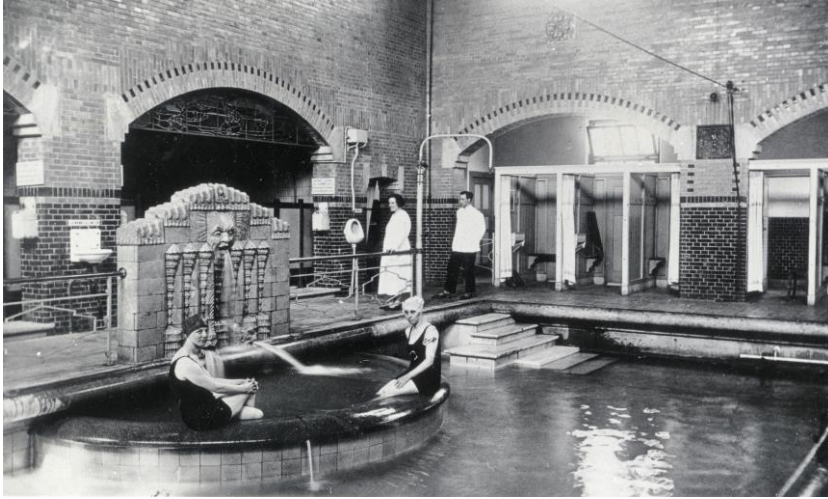

Als je het terrein van Biltstraat 4 oploopt kom je bij Ozebi: een Overdekte Zwem En Bad Inrichting van 1919 tot 1987. De huizen in arbeidersbuurten hadden geen douche of bad en bewoners gingen elke week een keer naar het badhuis. Ook hebben generaties schoolkinderen in Ozebi zwemles gehad.

Jugendstil

De buitenkant is nog niet heel aantrekkelijk, maar de binnenkant is in Jugendstil ontworpen door architect Jonas Ingenohl, met veel invloed van de bekende architect Berlage. Ingenohl versierde de zwemzaal met bogen van geglazuurde baksteen, reliëftegels in schelp- en bloemmotieven, glas-inloodramen en een fontein met keramische waterspuwer. In de hal en in de zwemzaal hingen klokken van keramiek. Helaas is in de loop van de tijd hiervan heel wat teloorgegaan.

In 1928 zag het er zo uit:

Ozebi in 1928, Utrechts Archief, catalogusnr. 78275

Zwemdweilorkest

In 1985, toen sluiting en zelfs sloop van Ozebi dreigde, organiseerden buurtbewoners een actie met een zwembadmarathon en een speciaal opgericht zwemdweilorkest om Ozebi te behouden als sport, recreatie- en ontmoetingsgelegenheid. Maar het gebouw moest nodig gerenoveerd worden en dat zou de gemeente teveel geld kosten.

Monument

Nu is het een pool- en snookercentrum, wat de naam Ozebi heeft overgenomen. Met de komst van dit centrum zijn opnieuw dingen teloorgegaan, en bij de invoering van de *Lasergames* zijn de muren van de onderverdieping (waar de bad- en kleedruimtes waren) zwart en in neonkleuren geschilderd. Toch is het nog steeds verrassend er een kijkje te nemen.

Het gebouw is in 1998 gemeentelijk monument geworden. Lees meer en bekijk oude foto's in dit artikel van Arjan den Boer: <https://www.duic.nl/cultuur/ozebi-monumentaal-zwembad-werd-poolcentrum/>.

Terug in de Biltstraat sla je links de Sint Janshovenstraat in; dat is in het begin meer een steegje.

4. Sint Janshovenstraat: muurschilderingen

Aan je linkerkant zie je een parkeerplaats waar diverse muurschilderingen zijn gemaakt door kinderen. Erachter zie je het gebouw Ozebi, waar je net vandaan kwam.

Nu ga je even verderop rechtsaf, de Leistraat in.

5. Leistraat 16: geveldecoratie

Bij nummer 16 hangen drie meisjeskoppen aan de gevel. In het midden een lachende, aan weerskanten twee serieus kijkende.

Eind negentiende eeuw, toen Wittevrouwen werd gebouwd, was in de architectuur de stijl uit de Renaissance populair en brachten ontwerpers geveldecoraties aan: daardoor zie je regelmatig in de raambogen mozaïeken van verschillende kleuren steen, geglazuurde tegeltjes en beeldhouwwerk. In deze route kom je langs een deel daarvan. Maar als je het eenmaal opmerkt, zie je steeds meer.

Vanaf hier ga je linksaf de Kapelstraat in.

6. Kapelstraat 47: neergestorte bommenwerper (1943)

Tijdens de Tweede Wereldoorlog vlogen 's nachts vaak vliegtuigen over, werden luchtafweerkanonnen afgeschoten en granaten geworpen. In 1943 schoot een Duitse nachtjager een Engelse bommenwerper neer, die in brandende brokstukken op de Wittevrouwenbuurt neerviel. Vier bewoners kwamen om, de nummers 47 en 49 van de Kapelstraat werden verwoest en 33 huizen in de omringende straten beschadigd.

Ter nagedachtenis is in 2016 op Kapelstraat 47 een plaquette aangebracht met info over deze gebeurtenis. Bekijk de foto's en lees de indrukwekkende ooggetuigeverslagen van buurtbewoners op: <https://www.nieuws030.nl/nieuws/plaquette-kapelstraat-herinnert-aan-neergestorte-bommenwerper/> (daar even naar beneden scrollen).

Je loopt rechtdoor, slaat rechtsaf de Frederikastraat in en neemt dan rechts de Obrechtstraat.

7. Obrechtstraat 10-14: Jugendstilpand (1880)

Dit pand is gebouwd in Jugendstil, een stroming die eind negentiende eeuw ontstond als reactie op de industrialisering en de daarbij horende verwerping van het ambacht. In de Jugendstil werden gebogen, sierlijke vormen uit de natuur gebruikt en veel versieringen aangebracht, zoals glas-in-loodramen en fraai hekwerk.

Melkcentrale

Sinds 1880 zat hier melkcentrale De Landbouw. Boeren brachten er hun melk heen in melkbussen, en De Landbouw steriliseerde of pasteuriseerde het en maakte kaas en boter. Op onderstaande foto zie je de melkkarren staan waarmee de melk werd rondgebracht.

Utrechts Archief, catalogusnummer 26306, foto uit 1907-1914

Als je de foto's vergelijkt zie je dat een deel aan de linkerkant is bijgebouwd, gelukkig in dezelfde stijl. Wanneer dat is geweest is me niet bekend.

Handboekbinderij

Toen de melkcentrale in 1937 werd opgeheven trok handboekbinderij Danner in het gebouw, een bedrijf dat door het ambacht mooi paste bij het Jugendstilpand. De familie Danner heeft er tot 2017 gewerkt. Sindsdien zitten er vier appartementen in. Het gevelbord van Danner is blijven hangen.

Boekbinderij Danner verhuisde in 2017 naar Maarssen, maar heeft het bedrijf in 2021 moeten stoppen door corona en door de digitalisering.

Je loopt verder door de Obrechtstraat.

8. Obrechtstraat 2bis - Biltstraat 60: Jugendstilpand (1905)

Dit is een gemeentelijk monument, en ook gebouwd in Jugendstil. Het vormt één geheel vanaf de nummers 2bis van de Obrechtstraat tot en met Biltstraat 60. Vroeger zat op de hoek een slagerij, na 1967 een snackbar, een makelaarskantoor, nu horeca. De bovenverdiepingen zijn woningen.

Op de stoep aan de kant van de Obrechtstraat staat een Hollandse iep uit 1901.

Je loopt linksaf de Biltstraat in. Meteen vind je aan je linkerhand een karakteristiek gebouw.

9. Biltstraat 62-68: flat Biltstraat (1941)

Dit woon- en winkelpand is door Albert Jan Feberwee ontworpen, die lid was van de NSB. Tijdens de oorlog was het in Duitse handen: de eigenaar werkte voor de Duitsers en de helft van de appartementen werd door hen gebruikt: er verbleven revaliderende oorlogsgewonden en Duitse vrouwen die voor de *Wehrmacht* werkten.

Architectuur

Het gebouw is Zakelijk Expressionistisch: het heeft wat kenmerken van de Amsterdamse school, maar is niet zo uitbundig versierd.

Boven de hoofdingang in het midden staat in Art Deco-letters *Flat Biltstraat*: Utrecht was in die tijd nog geen hoogbouw gewend, en men vond dit al een flat.

De balkons hebben een ijzeren, deels versierd, hekwerk, en er zijn geglazuurde tegeltjes in gestileerd bloemmotief boven de ramen op de bovenhoeken en boven het balkonnetje aan de zijgevel. Binnen is het erg mooi, het interieur van de keuken alleen al is jaloersmakend, bekijk de foto in het artikel van Arjan den Boer: <https://www.duic.nl/cultuur/flatgebouw-biltstraat-geel-kasteel-met-een-oorlogsverleden/>

Je gaat de tweede straat linksaf, de Bekkerstraat in.

10. Bekkerstraat 26: Bickershof (1987)

Achter Bekkerstraat 26 vind je de Bickershof. De tuin is overdag open.

Bij de ingang staat een zuil met de tekst: *Het is zoals het is en gaat zoals het gaat*: de lijfspreuk van Peter Peels, een inmiddels overleden bewoner die zich bijzonder heeft ingezet voor het zelfbeheer in de Bickershof.

Zelfbeheer

De Bickershof is één van de eerste zelfbeheerprojecten in Nederland. Bewoners wilden een buurttuin op het voormalige auto- en garagebedrijfsterrein, maar in de jaren tachtig legde de gemeente liever goedkoper te onderhouden grasvelden en trapveldjes aan.

Nadat de verontreinigde grond was afgegraven en schone grond was gestort begon een langdurig gesteggel tussen gemeente en bewoners. Uiteindelijk keurde de gemeente het zelfbeheer goed, als een experiment. De bewoners mochten een ecologische tuin inrichten met veel biodiversiteit. Lees meer op <http://www.bickershof.nl/historie/>.

De vogels op het hekwerk heten *Paradijsvogels* en zijn ontworpen door Hermine Breukers.

Je loopt verder over de Bekkerstraat en slaat rechtsaf bij de Bouwstraat.

11. Bouwstraat 55: school (1914)

Op Bouwstraat 53-55 staat sinds 1914 *De Bouwsteen*, ULO van de Nederlands Hervormde Gemeente.

Een ULO was Uitgebreid Lager Onderwijs en hetzelfde als MULO (Meer ULO). Na 1968 heette dat MAVO, nu 'theoretische leerweg van de VMBO', al zijn mensen daar ontevreden over wegens het slechte imago van het VMBO.

Tegenwoordig is dit theater Zimihc en in de voormalige kleuterschool erachter zit een kinderdagverblijf. Zimihc heeft het gebouw intact gelaten, alleen de gymzaal is verbouwd tot theaterzaal. Een kunstenaar kreeg opdracht om een glas-in-loodraam te maken in de foyer:

Je loopt de Bouwstraat uit en gaat linksaf de Poortstraat in.

12. Poortstraat 68: atelier

Hier heeft kunstenaar Elly van den Eertwegh haar atelier. Een deel van haar werk heeft ze voor het voormalige winkelraam gezet. Er zijn veel grote benedenramen in de Poortstraat; er zaten vroeger veel buurtwinkeltjes. Winkeliers woonden erachter of erboven met hun gezin, dus hadden ze weinig woonruimte.

Van den Eertwegh maakt, met veel oog voor mooie dingen uit de natuur, herinneringsbeelden, urnen en schilderijen. Ze heeft een website over haar werk:

https://www.ellyvandeneertwegh.com/index/12846462_welkom.html

Kunstenaars

Er wonen in Wittevrouwen nog veel meer kunstenaars. In de Wijkkrant van 2020 meldt de schrijver na een zoektocht 26 kunstenaars:

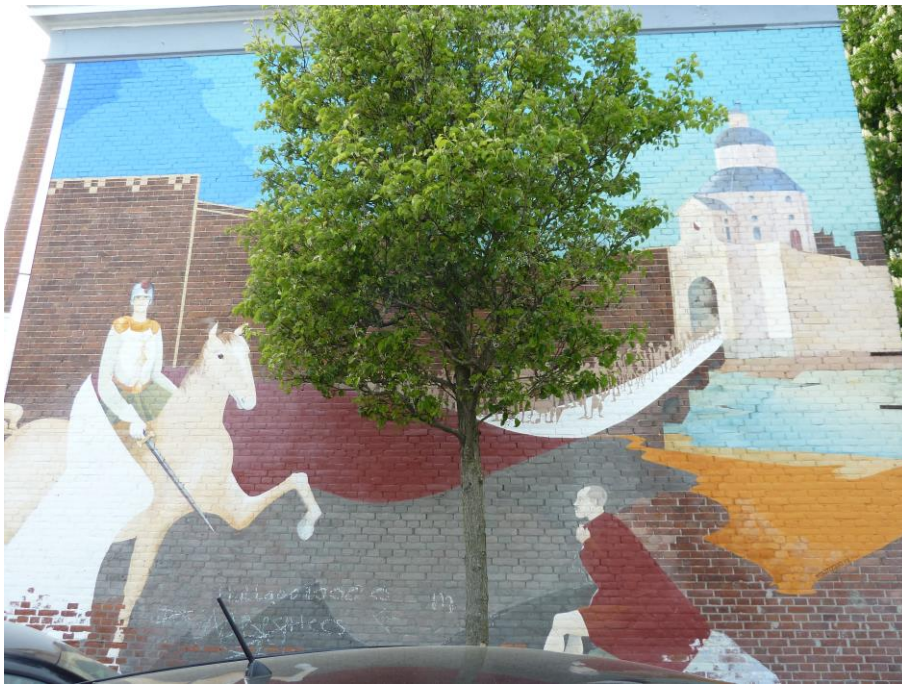
<http://wijkkrantwitevrouwen.nl/2020/01/beeldend-kunstenaars-in-witevrouwen/>. Tot en met 22 mei 2022 was

er weer een kunstroute in Wittevrouwen, waarbij kunst in de ramen wordt getoond:

<https://www.zimihc.nl/agenda/kunstroute-de-wijk-in-wittevrouwen/>.

Je loopt een stukje verder door de Poortstraat en gaat bij de Zandhofsestraat naar rechts; daar kun je een muurschildering bewonderen. Straks kom je in de Poortstraat op vrijwel hetzelfde punt terug.

13. Zandhofsestraat 140/ Bladstraat: muurschildering (2013)

Op de zijgevel zie je de muurschildering *Sint Maarten*, ontworpen door Zinzi Rozema van makershuis *Maanzaad* (<https://www.maanzaad.nl/>) en uitgevoerd door Marij Nielen (ook van *Maanzaad*) en Jos Peeters.

De eigenaar van het pand was alle graffiti die op de kale muur werd geschilderd zat, en vroeg Rozema een schildering te maken. In samenspraak met buurtbewoners, het Sint Maartenberaad en met hulp van de gemeente werd zijn initiatief gerealiseerd.

De mantel van Sint Maarten

Sint Maarten schonk een deel van zijn mantel aan een bedelaar en is de schutspatroon van Utrecht.

Rechts op het schilderij zie je de Wittevrouwenpoort, waaruit een rij mensen stroomt over een verlengstuk van de witte mantel van Sint Maarten. Dat betekent dat bewoners van Utrecht hetzelfde mededogen voor mensen in nood is toegewenst als Sint Maarten had.

Je loopt teug over de Zandhofsestraat naar de Poortstraat, gaat daar linksaf en dan de eerste straat rechtsaf, de Gildstraat. Daar vind je op de hoek met de Bekkerstraat nog een atelier.

14. Hoek Gildstraat 92: atelier

Dit huis is vroeger een water- en vuurwinkel geweest, waar kolen, olie en warm water werden verkocht. Veel winkeltjes waren op een straathoek, daar vielen ze meer op en hadden ze gelijk twee grote ramen voor de etalage. Bewoner Rob Beffers gebruikt de ramen ook als etalage en noemt zijn atelier Water en Vuur Winkel. Hij maakt stenen beelden en houten gebruiksvoorwerpen.

Meer over Rob Beffers lees je op

<http://wijkkrantwittevrouwen.nl/2020/04/je-moet-langer-kijken-om-meer-te-zien/>

Je gaat rechtsaf de Bekkerstraat in en loopt een eindje door.

15. Bekkerstraat 142-152: geveldecoratie

Er hangen hier een hele rij mannen met baarden aan de gevel. allemaal met dezelfde verschrikt kijkende kop. Ook aan de overkant zie je geveldecoraties, mooi maar iets minder indrukwekkend.

Hierna ga je linksaf de Bollenhofsestraat in.

16. Bollenhofsestraat 63 t/m 45: geveldecoratie

Bij de nummers 63 t/m 45 zie je mooie geveldecoraties: eerst geglazuurde tegeltjes in de raambogen en daarna een mannenkop, een kop van een dromerig meisje en een leeuwenkop.

Je steekt de Goedestraat over en vervolgt de Bollenhofsestraat.

17. Bollenhofsestraat: fietsen

Hier, maar overal in Wittevrouten, staan veel fietsen buiten. Dat is kenmerkend: veel plek om binnen hun fietsen neer te zetten hebben bewoners niet. Van een arbeidersbuurt is Wittevrouten uitgroeid tot een kinderrijke yuppenbuurt, veel fietsen hebben kinderzitjes.

De arbeidershuisjes hebben wel een grondige revisie ondergaan, want vaak hadden ze een toilethok in de tuin en (natuurlijk) geen douche. Maar de modernisering liet op zich wachten, want in de jaren zeventig ging de aandacht van de gemeente nog vooral uit naar nieuwbouwprojecten elders in de stad.

Bewonersactie

Verkrotting en onbewoonbaarverklaringen waren het gevolg. Maar vanaf 1980 ging de gemeente actief aan de gang met Wittevrouten.

Dat leidde wel tot meningsverschillen met bewoners, vooral toen de gemeente wilde dat de huizen meer dezelfde kleuren hadden, wat leidde tot de bewonersactie 'Laat Wittevrouten zijn kleuren behouden'.

Meer over deze geschiedenis kun je hier lezen:

<http://wijkkrantwittevrouwen.nl/2011/12/woningverbetering-in-wittevrouwen/#more-1649>

Je loopt verder de Bollenhofsestraat door en steekt daarbij de Vlasstraat over.

18. Bollenhofsestraat 28: muurschilderingen

In het steegje naast Bollenhofsestraat 28 (de in-uitrit) zijn diverse schilderijtjes van dieren en kabouters op de muur aangebracht. Wie dat gedaan heeft, ben ik niet te weten gekomen.

Ze zijn in de loop van de tijd wat afgebladderd. Er hangt een krantenartikel bij over het muurgedicht 'Zo werd het ochtend', wat we straks in het echt zullen bekijken.

Je loopt de Bollenhofsestraat uit naar de Wittevrouwensingel, gaat linksaf en dan een klein eindje met de weg mee naar rechts (daar heet het Kleine Singel), dan loop je links het Marmarplein in. Daarna neem je rechts de Sint Janshovenstraat. Die vervolg je met de bocht naar links, en op het pleintje loop je eventjes naar de linkerkant.

19. Sint Janshovenstraat 205/209: muurgedicht

Als je tussen de nummers Sint Janshovenstraat 205/209 doorkijkt zie je het muurgedicht ‘Zo werd het ochtend’, geschreven door Carla Huisman.

Kila van der Starre schreef een proefschrift over straatpoëzie en vertelde in een interview over dit en het hiernavolgende muurgedicht. Sommige omwonenden klaagden, ze vonden dat er te felle kleuren waren gebruikt en hadden geen zin telkens dezelfde tekst te zien.

Van der Starre adviseerde om eerst te overleggen met bewoners. Luister vanaf 28.25:

<https://www.duic.nl/cultuur/podcast-oud-utrecht-kila-van-der-starre-over-straatpoezie/> Van der Starre heeft ook een site gemaakt waar alle Nederlandse straatgedichten worden verzameld: <https://straatpoezie.nl>. Je kunt er zelf aanvullen.

Je keert om en loopt de Sint Janshovenstraat verder in, richting Wittevrouwensingel.

**20. Zijgevel Sint Janshovenstraat/ Wittevrouwensingel
74: muurgedicht**

Hier is op de gevel een gedicht (of gedichtregel) van Virginie Driessen geschilderd, in dezelfde zomerse kleuren als het eerste gedicht.

Je loopt de Wittevrouwensingel op.

21. Wittevrouwensingel: wietboot

In de Wittevrouwensingel ligt de Utrechtse wietboot, zoals hij nog altijd in de volksmond heet. Deftiger is de naam op de website: *culture-boat*. Het schip dateert uit 1905 en is in 2014 grondig opgeknapt.

Het is een coffeeshop en er is wiet en hasj te verkrijgen, maar je kunt er ook gewoon iets drinken. Eind 2020 hebben omwonenden geklaagd over overlast. Ze kregen van de rechter geen gelijk:

<https://www.rtvutrecht.nl/nieuws/2112727/klagende-omwonenden-utrechtse-wietboot-krijgen-nul-op-rekest-in-rechtbank.html>. Op de boot worden volgens de site stricte huisregels gehanteerd: <https://cultureboat.nl/coffeeshop-utrecht>.

Je loopt linksaf over de Wittevrouwensingel en komt bij nummer 64.

22. Wittevrouwensingel 64: muurgedicht

In het portiek van nummer 64 vind je, een beetje verstopt, dit muurgedicht. Het is gemaakt door Willem Hussem (1900-1974). In zijn gedichten brengt hij de magische kracht van woorden over. Meer info over hem vind je op:

https://nl.wikipedia.org/wiki/Willem_Hussem

En nu ben je weer bijna bij de Wittevrouwenbrug en bij het beginpunt van de route. Ik hoop dat je genoten hebt!